OBSERVAŢII ASUPRA MIJLOACELOR LINGVISTICE DE EXPRIMARE A APROXIMĂRII CANTITATIVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

SILVIA KRIEB-STOIAN
Universitatea Petrol-Gaze, Ploieşti

În lucrarea de faţă ne-am propus să oferim o imagine de ansamblu[1] asupra modalităţilor de exprimare a aproximării cantitative[2] în limba română veche şi să atragem atenţia asupra deosebirilor de construcţie şi/sau semantice pe care le prezintă inventarul din limba veche faţă de cel din limba actuală. Am urmărit aceste aspecte în câteva texte reprezentative pentru secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea (la Ion Neculce, Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir şi în documentele publicate de Nicolae Iorga). Deşi limitat, corpusul analizat a scos la iveală câteva particularităţi interesante ale limbii vechi în raport cu limba actuală, atât la nivel semantico-lexical, cât şi la nivel sintactic.

1. ***Aproximarea cantitativ-numerică***

În textele investigate am reperat următoarele tipare sintactice, prezente şi în limba actuală:

(a) Tipul Aproximator + Număr etalon
(b) Tipul Interval de numere

1.1. Tipul Aproximator (***ca***, ***ca la***, ***ca de***, ***la, mai, vreo/vo/vro, în jur de***) + Număr etalon

Dintre aproximatorii[3] din limba actuală, singurii care apar în limba veche sunt ***cam***, în variantele ***ca***, ***ca la***, ***ca de***, ***vreo***, cu variantele ***vo***, ***vro***, ***vun, la*** şi ***în jur de***:

(1) *Aşè să audziè atunce, să fie perit moscali, cu la bătaie cu tot,* ***ca 30 000****.* (Neculce: 272)
(2) *Au încălecat şi tătarîi, era de toţi* ***ca 3.000*** *de oameni*. (Costin: 211)
(3) *Iar moscalii au rămas* ***ca la 30 000,*** *şi saşi* ***ca la 20 000*** *în Ţara Leşască*. (Neculce: 362)

[1] Pronumele şi adjectivele pronominale nehotărâte ca mijloc de redare a aproximării cantitative nonnumerice nu fac obiectul acestei lucrări. Acestora le vom dedica un studiu aparte. Articolul de faţă are în vedere doar acele construcţii care au dispărut în limba actuală sau al căror semantism s-a modificat.

[2] Pentru descrierea tipurilor de aproximare în limba română vezi Krieb-Stoian (2007).

[3] În accepţia noastră, aproximator înseamnă modificator al numeralului, în tipul de structură aproximator + număr etalon.

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

(4) *Şi aşè mergède departe un obuz de altul, cale* ***ca de două ceasuri***. (Neculce: 255)
(5) *Din faţa pământului urdzitura temeliii* ***ca la doi coţi*** *de înaltă dintr- o materie de metal vărsată a fi să videa.* (Cantemir I: 176)
(6) [...] ***ca vro 100*** *de cară pline de oameni bolnavi*. (Neculce: 255)
(7) *La Constantin-vodă de toată oastea va hi fost* ***la 8.000 de oameni***. (Costin: 211)
(8) *au vădzut un turcu mare cu* ***vro 30*** *oameni viind de olac la Iaşi, şi pe alţi turci purcedzând iar cu* ***vro 300*** *de oameni*. (Neculce: 233)

▪ Precursor al lui ***cam*** [1], ***ca*** exprimă aproximaţia numerică, indiferent de tipul de structură în care apare: ***ca*** + numeral/***ca*** + alt aproximator (***vreo/la/de***) + numeral. În toate ocurenţele înregistrate, ***ca*** este întotdeauna însoţit de numeral:

(9) *Şi acela au spus câte steaguri sint de căzaci şi câte-s de leşi şi de moldoveni, de toţi* ***ca 500*** *de oameni*. (Neculce: 86)
(10) *Avea şi Ştefan-vodă* ***ca 300 de oameni****, într-ales călăreţi şi câţva feciori de boieri tineri cu sine*. (Costin: 151)
(11) *Şi nu era atâta oaste în cetat,* ***ca doo, trei sute*** *de drăgani şi căzaci*. (Neculce: 118)
(12) *Au încălecat şi tătarâi, era de toţi* ***ca 3000 de oameni***. (Costin: 211)
(13) *Sosind obuzul la Movilău, la Nistru, să luasă nişte tătarî,* ***ca vro 200****, în urma obuzului*. (Neculce: 275)

Şi în textele publicate de Iorga, ***ca*** apare tot ca aproximator numeric:

(14) *şi l-au păgubit şi de nişte miiare ci-au avut într-o putină,* ***ca 3 vedre***. (Iorga SD6: 108)
(15) *Aciastă pricină iaste vechi, aproape di pe căndu au perit soarile, cari s-au socotit de atunce* ***ca triidzăci şi mai bine de ani***... (Iorga SD6: 108)
(16) ***ca la 14 pungi*** *de bani gata mie au luat*. (Iorga ARG: 34)

Explicaţia din DLR (1940), potrivit căreia în textele vechi „întâlnim pe ***ca***, mai târziu pe ***can***, în locul lui" este susceptibilă de nu fi tocmai exactă. Textele examinate relevă faptul că cele două forme apar în paralel şi nu ca variante fonetice ale aceluiaşi cuvânt, ci cu sensuri total diferite: Astfel, ***ca*** are sensul „aproximativ, circa" şi se foloseşte în context nominal (urmat de un numeral), în timp ce ***can***, cu varianta ***cani*** apare cu sensurile „oarecum", „destul de", deci fie ca atenuator, fie ca intensificator, în grupul adjectival, în grupul adverial sau în cel verbal. Nu am reperat nicio situaţie în care un numeral să fie precedat de ***can/cani***. Prin urmare, observaţia din DLR nu se verifică din două motive: pe de o parte, cele două forme „convieţuiesc", apar concomitent în aceleaşi texte, pe de altă parte, sensurile lor diferă, deci ***can*** nu se foloseşte în locul lui ***ca***, aşa cum se specifică în DLR. Că ambele derivă din latinescul *quam* nu punem la îndoială, dar anterioritatea unei forme faţă de cealaltă, precum şi

[1] După cum vom vedea în continuare, **cam** din limba actuală are în limba veche două variante: **ca**, urmat de numeral (pe care îl vom nota $\mathbf{cam_1}$) şi **can/cani**, folosit în context adjectival, adverbial sau verbal, exprimând intensitatea ($\mathbf{cam_2}$): **can în gios** (Cantemir I: 173), **să cani înfla** (Cantemir I: 244), **cani necioplite** (Cantemir II: 101)**,** oarecum **cani cu mânie** (Cantemir II: 103).

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

identitatea de sensuri ni se par îndoielnice. Considerăm că forma ***ca*** are la origine adverbul comparativ ***ca*** (derivat tot din lat. *quam*), al cărui sens aproximativ s-a menţinut şi în limba actuală, în construcţii de tipul *Este o fată* ***ca de 5*** *ani*/*o femeie* ***ca la 50 de ani***.

La cu valoare adverbială se menţine şi în limba actuală, în construcţii referitoare la vârstă: *o femeie* ***la/cam la/la vreo 40 de ani***.

▪ ***Aproape*** apare o singură dată la Ion Neculce, o dată la Grigore Ureche şi tot o singură dată la Miron Costin, în combinaţie cu *de*:

(17) *Şi acolo, într-acè ţară, sint* ***aproape de 80 000*** *de oaste slujitori* [...]. (Neculce: 284)
(18) *Aşa scăpându-să de oastea cea călărăşască, Ion vodă ş-au dat glas cu cazacii, să să pédéstrească toţi, că pedestrimea moldovenească*, [...], *era* ***aproape de 20.000*** *de oameni.* (Ureche: 75)
(19) *[...] iară Matei-voda până la moarte,* ***aproape de 30*** *de ai la domniie*. (Costin: 103)

În documentele publicate de Iorga ***aproape*** apare însoţit de ***la*** (***vreo***):

(20) *Carele îmi spune că până acum să fie strînsă* ***aproape la vr-o 4000 oameni*** *oaste şi la mînastiri*. (Iorga SD8: 43)

▪ ***Vreo*** apare în variaţie liberă cu secvenţele fonetice ***vo*** şi ***vro***:

(21) […] *un turcu cu* ***vo 30*** *de oameni vine de la Tighine de olac* […]. (Neculce: 233)
(22) *Şi i-au mai dat* ***vro 30*** *pungi bani să trimiţă în ţară*. (Neculce: 242)
(23) *Numai pre tătarî îi rătuiè nişte căzaci zaporojeni, că era cu soltanul* ***vreo 500****, dar ar hi ieşit foarte cu greu*. (Neculce: 319)
(24) ***vro 300 de muldoveni***. (Costin: 152)
(25) *Să îngroşase amu şaga, cândŭ au sosit steagurile oştii noastre şi pre* ***vo sută de tătari***. (Costin: 198)
(26) ***vreo 12.000*** *periţi s-au aflatu*. (Ureche: 32)

În documentele publicate de Iorga ***vreo*** este transcris, în toate ocurenţele, ca ***vre-o*** (***vr-o; v-o***):

(27) *au plătit tot Ion dajdia şi pentru frate-său de* ***vr-o 5*** *ani*. (Iorga SD6: 51)
(28) *ş-au întinsu* ***vr-o 20 de corturi*** *şi* ***v-o 7-8 cafenele*** *şi meserniţe*. (Iorga SD6:
(29) 127)
(30) *ş-au întinsu* ***vr-o 20 de corturi*** *şi* ***v-o 7-8 cafenele*** *şi meserniţe*. (Iorga SD6: 127)

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

▪ Ieşit din uz cu funcţie de aproximator, este utilizat în limba veche şi ***mai*[1]*,*** care înregistrează două atestări în *Letopiseţul* lui Neculce şi două în documentele publicate de Iorga:

(31) *au zăbăvit acolo, spre acele ţări,* ***mai 2 ani*** *şi apoi s-au întorsu iară la ţara lor* […] (Neculce: 324)

(32) ***Mai ca de doă ori*** *de cumu-i curtea, ase era acel ocol, de o parte drăgănimea şi de o parte tot puşcile cele mare înşirate*. (Neculce: 252)

(33) *Încă în trecutul an 1801 începîndu-să un foc foarte groaznic, cît, arzînd* ***mai 500 de case****, s-au întîmplat de ne-au ars şi sfînta biserica noastră*. (Iorga ARG: 69)

(34) *şi aşa pecum au fost* ***mai de 150 de ani*** *în pace şi fără supărare să se leage*. (Iorga ARG: 37)

Ideea de aproximaţie se păstrează şi în limba actuală când este urmat de conjuncţia *că*: ***Mai că*** *nu m-aş duce* sau în coocurenţă cu alte părţi de vorbire (pronume, locuţiuni adverbiale etc.), când expimă proximitatea (apropierea de punctul de referinţă, dar neatingerea lui: ***Mai*** [= aproape] *toţi sunt la fel*. ***Mai*** [=aproape] *peste tot se întâmplă aşa* etc.).

Provenit din lat. ***magis***, adverbul ***mai*** are în limba actuală o multitudine de funcţii. Se poate vorbi despre cinci ipostaze ale lui ***mai***, ca operator al aproximării: ***mai$_1$*** – urmat de pronume/adjective nehotărâte/negative, adverbe, cu sensul „aproape”, exprimând proximitatea, neatingerea punctului de referinţă: ***mai toţi, mai niciunul, mai mereu***, ***mai$_2$*** – „de curând”: ***mai ieri, mai zilele trecute, mai$_3$ –*** atenuator, cu sensul „oarecum, întrucâtva, puţin, cât de cât”: *S-a* ***mai*** *calmat*, ***mai$_4$*** „câteodată, uneori”: ***Mai veneau*** *oamenii şi de plăcere*, ***mai$_5$ –*** „acţiune pe punctul de a se întâmpla”: ***Mai că*** *aş renunţa*/***Mai-mai să*** *nu mai ajung*.

Semantica bogată a lui ***mai*** este demonstrată şi de dicţionarele moderne (DLRM, DEX). Acestea nu înregistrează însă şi valoarea de aproximator a acestuia, atestată în textele investigate. DLR (tomul VI, litera M) identifică această valoare, dar nu face referiri cu privire la momentul până când s-a menţinut. Exemplele citate dovedesc însă perpetuarea funcţiei de aproximator până în secolul al XIX-lea: „(Întărit prin *la* adverbial) *S-au tânguit mai la un ceas*. PANN” (*cf*. DLR 1965−1968).

În poziţia aproximatorului poate apărea şi un operator care indică superioritatea sau inferioritatea faţă de numărul-etalon. Construcţiile atestate în textele investigate sunt ***până în/la/de*** şi ***mai bine de/şi mai bine***:

(35) *Şi s-au apucat să le dè bani turcii câte 800 de pungide bani pe anŭ,* ***păn-în 25*** *de ani*. (Neculce: 154)

(36) *Atunce au dat el lui Dumitraşco-vodă 100 pungi bani, să facă oaste de moldoveni,* ***păn'la 10 000****, sau* ***şi mai bine***. (Neculce: 241)

(37) *Acolo şed* ***pănă de 20 de ani***. (Ureche: 75)

(38) *Cei mai iscusiţi îi bagă la saraiul împărătescu,* ***pănă la 500***. (Ureche: 75)

(39) *Ce sarascherul împreună cu capegi-başe au triimis pe capegilar-chihaie a lui şi pe alai-beiu cu* ***200 şi mai bine*** *de spahii*. (Neculce: 178)

(40) *mai rămăn asupra dumitale 12 pungi de bani* ***şi mai bine***. (Iorga SD6: 163)

În textele publicate de Iorga apare şi varianta ***păr la*** „până la”:

[1] Reproducând clasificarea adverbelor făcută de Micu şi Şincai în 1780, Frâncu (2009) semnalează posibila valoare dubitativă a formaţiilor **ca la, mai la** sau chiar a lui **mai**: „adverbe de îndoială […]: **ca la** (?), **mai la** (?) sau **mai** (?)” (2009: 326).

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

(41) *şi mănăstirile de ţară să scutiască* ***păr la 200*** *vedre* [...]. (Iorga SD6: 133)
(42) *au* ***păr la 10*** *omini osăbiţ*. (Iorga SD6: 87)
(43) *fugind, să-s strănge cine va vini, să şază acolo la locurile acelea,* ***păr la 300*** *oameni*. (Iorga SD6: 96)

1.2. Tipul interval de numere este foarte bine reprezentat în limba veche:

(44) *Ş-au mâncat şi-au vorovit* ***cinci, şesă*** *ceasuri ce i-au trebuit*. (Neculce: 113)

Observăm şi marcarea dublă a aproximării, prin ***ca la/vreo*** + interval:

(45) ***Ca la 4000-5000*** *să făcusă*. (Neculce: 138)
(46) *Şi copii numai au rămas cu* ***vro 10-15*** *pungi de bani*. (Neculce: 127)

2. ***Aproximarea cantitativ non-numerică. Modalitaţi de redare a cantităţii nonnumerice în limba veche***

2.1.Tipul N_1 ***de*** N_2

Se încadrează aici o serie de expresii care fie nu mai circulă în limba actuală, dar cuvintele pe care le conţin sunt în uz, fie nu mai circulă, dar nici elementele componente nu mai sunt de actualitate.

(a) N_1 circulă şi în limba actuală, dar cu alt sens. Expresia în ansamblu a dispărut în limba actuală:

▪ ***Întunerec/întuneric de.*** DLR (1934) înregistrează sensul „mulţime, număr foarte mare, infinit”, care pare să se păstreze regional (cf. DLR 1934). Potrivit explicaţiei din DLR, este o imitaţie după paleoslavă, unde înseamnă şi „numerus infinitus”:

(47) *Iară în anii 7084 <1576> sultan Amurat trimis-au multe* ***întunérice de oşti*** *turceşti, de au trecut marea şi s-au oştit asupra Vavilonului*. (Ureche: 76)
(48) *Că sunt mai mulţi ruşi pravoslavnici decât leşi catolici, şi dacă i-or rădica pe toţi, sunt mai mulţi de* ***un întunericŭ de oameni*** *şi orŭ bate pe sasi şi poate ne-or bate şi pre noi şi ne-or lua moşiile*. (Neculce: 316)

▪ ***Calabalâc de****:*

(49) *Era atunce mare* ***calabalâc de slujitori*** *în curte, de-ş cerè lefele de la Duca-vodă.* (Neculce: 141)
(50) *Atunce împăratul Moscului, vădzând atâta* ***calabalic*** *în Ţara Leşască, trimis-au pre Dolhoruc cneazul, cu 30.000 oaste, în Ţara Leşască, ca să stè să-i împace*. (Neculce: 271)

Calabalâc – folosit cu sensul „mulţime de oameni”, înseamnă astăzi obiecte felurite (în dezordine), catrafuse, bagaje (DEX 1996). A avut loc o resemantizare, cu trecerea de la [+ uman] la [− uman].

▪ ***Duium/duiumuri de****:*

(51) *Ş-i lua cu bucatele cele tătărăşti, şi aducè* ***duiumuri multe****, cât nu mai putè să le iè sama*. (Neculce: 83)

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

Forma de singular – ***duium*** se menţine în limba actuală în locuţiunea adverbială ***cu duiumul.***

▪ ***Bulucuri de/cu*** (două atestări la Ion Neculce):

(52) *şi unde vedè câte **un bulucŭ de turci**, câte dzece, cincisprădzece, ei şi întorcè câte o puşcă cu căruţa şi da în turci.* (Neculce: 261)
(53) *Atuncea ieşiè tătarî di prin păduri, **bulucuri cu vite, cu robi***. (Neculce: 273)

De asemenea, ***buluc*** (<turcă) se păstrează în limba actuală doar adverbial, cu sensul „în număr foarte mare”.

(b) N1 nu mai circulă în limba actuală şi nici expresia, în ansamblu:

▪ ***Năr**od de*:

(54) *Iară după ce-au sosit în Ieşi, rădicatu-s-au tot târgul asupra zlotaşilor, de nu putè răzbi pe uleţi de **năr**od de oameni, după cumu-i rândul prostimei.* (Neculce: 212)

▪ ***Drâmbă de*** (două ocurenţe la Miron Costin):

(55) *Iară ceialaltă **drâmbă de oşti** au lovit Odorheiul* [...] (Costin: 128)

▪ ***O samă de**:*

(56) *Iar Sfirciovschi şi cu Dumbravă vornicul cu acea **samă de oameni** au nemerit 400 de oameni, straja lui Pătru vodă şi fără véste i-au încunjurat şi i-au prinsu pe toţi.* (Ureche: 72)
(57) [...] *s-au sfătuit cu **o samă de boieri***. (Neculce: 83)
(58) *La începutul războiului zic că **o samă de moldovéni** să să fie închinat la turci*. (Ureche: 117)
(59) *Şi aşea-l sfătuia pre Vasile-vodă şi **o samă de boieri***. (Costin: 149)

Expresia ***o samă de*** este foarte productivă în limba veche. În *Letopiseţul* lui Grigore Ureche apare de 15 ori, în cel al lui Neculce de 21 de ori, iar la Miron Costin de 36 de ori.

Interesant ni se pare că în textele publicate de Iorga cuantificatorul ***o samă de*** se asociază şi cu substantive nume de obiect, nu doar cu substantive care denumesc persoane:

(60) *Răsuflători la **o samă de ferestre***. (Iorga SD6: 83)
➢ *Viind poruncă de la puternica Înpărăţie ca să să cumperi **o samă de păni**, făină de grău şi ordzu*. (Iorga SD6: 143)
➢ *au mâncat Muscalii **o samă de stupi***. (Iorga SD6: 158)
➢ [...] *fiind orânduite toate târgurile în Domnie Domnii Sale lui Gligore-Vodă căte **o samă de cară** de lemne pentru triaba aciasta*. (Iorga SD6: 134)

Pe de altă parte, cuvinte care în limba actuală au sens cantitativ, aveau în limba veche alt sens, noncantitativ. Aşa se întâmplă cu ***şlahtă***, care avea sensul „nobilime poloneză”:

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

(61) *Aşijdere şi mazilimea, **şlahta**, şi ei au rădicat cap pre un boier, anume Lidihovschi.* (Neculce: 315)

O situaţie deosebită o au formaţiile ***o funie de, o curea de, o palmă de***:

- ***O funie de***:

(62) *au făcutu zapisă pe **o funie de moşie*** (Iorga SD6: 212)
(63) *să să ştie că i-am vândut dumnealui **o funie de loc** în sat în Ştefeşti.* (Iorga DVT: 1)

- ***O curea de***:

(64) *Luîndu eu **o curea de moşie de zestre** în hotaru Teleşti,* [...]. (Iorga SD6: 216)

Substantivele din componenţa lor desemnau iniţial o unitate de măsură. Astfel, ***curea*** avea sensul „măsură de lungime egală cu circa 16 picioare"; prin extindere, ulterior a căpătat sensul cantitativ nedeterminat „fâşie lungă şi îngustă de pământ". ***Funia*** desemna o unitate de măsură de lungime (a cărei valoare a variat după epoci) cu care se măsura pământul. Ulterior, în sintagma ***funie de moşie*** (sau *de pământ*) a căpătat sensul „suprafaţă de teren de dimensiuni reduse, având de obicei forma unei fâşii înguste". În acelaşi sens a evoluat şi formaţia ***o palmă de***. Iniţial, desemna o unitate de măsură pentru lungime (de aproximativ 25-28 cm), egală cu distanţa dintre extremitatea degetului mare şi a celui mic bine întinse în lături. Ulterior, a dobândit sensul cantitativ nedeterminat „puţin". Această semnificaţie am înregistrat-o şi noi în textele consultate:

(65) *iară după fabricile nostre nice unul din noi nice măcar **o palmă de loc** de sămănat, nice de cosit*. (Iorga ARG: 78)

La Ion Neculce apare cu sens cantitativ şi atunci când nu are determinări introduse prin *de*:

(66) *şi în cetate şidè paşa, iar den afară ɴ-avè treabă măcar **o palmă***. (Neculce: 350)

- ***O mulţime de***:

(67) *Că este mulţime de oameni în ţara lui, şi de l-ai fi mazilit, s-ar fi făcut mare greşală că are nişte slujitori mulţi şi ţară cu putere mare, şi poate s-ar fi hainitu şi ar fi vinit şi el la o peire.* (Neculce: 20)
(68) *Şi pe cuvântul viziriului au tăiat atâta **mulţime de boieri**.* (Neculce: 16)

- ***O mână de***:

(69) *Nu feci ca tată-său Cantemir, să să puie împotriva unei crăii cu **o mână de oameni** slabi.* (Neculce: 145)

- ***Amar de**:*

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

(70) *Ce di **amar di bani** dau pentru vrăjbile celi ticăite a lor!* (Neculce: 353)

Interesantă ni se pare folosirea acestei sintagme în contextul unui nominal cu trăsătura [+uman], situaţie nereperabilă în limba actuală. Am înregistrat o atestare în *Letopiseţul* lui Neculce:

(71) *Că de atunce din an în anŭ tot rău şi **amar de creştini** şi pustiire au rămas locurile pre acolo*. (Neculce: 45)

2.2.Tipul locuţiune adverbială
În cazul acesta, atât N, cât şi expresia în care intră sunt ieşite din uz.

▪ ***De/în biv*** (***din belşug***) – 5 atestări la Dimitrie Cantemir.

(72) *Unde tu foamea cu ce să-ţi domoleşti neavând, eu cu hrană **de biv** te-am agiutorit*. (Cantemir II: 113)
(73) *Acestea Inorogul înţelegând, la lăcaşurile Cucoşului să suisă* [...], *unde păşunea **de biv**, ape limpedzi, izvoare răci, grădini cu flori, livedzi cu pomi, pomi cu roadă şi roadă de toată dulceaţa avea,* […] (Cantemir II: 141)
(74) *pre la locurile carile mâncarea de în bişug şi băutura **în biv** nu să află.* (Cantemir I: 125)

Explicând originea adverbelor, Florica Dimitrescu (1978: 340) face trimitere la magh. *bőv* „belşug, bogat, abundent". Deosebită ni se pare forma ***bivşug***, apărută la Miron Costin de două ori şi la Dimitrie Cantemir o singură dată. Suntem de părere că reprezintă o contopire între forma veche ***biv*** şi cea mai nouă ***bişug*** (pentru care am înregistrat 5 atestări):

(75) *Domnia lui Stefan-vodă au fostu cu **mare bivşug** ţărâi la toţi anii domniei-sale*. (Costin: 194)
(76) *Şi era la Hotin pâine în stoguri cu mare **bivşug** într-acela anŭ.* (Costin: 176)
(77) în *fundul său Livia şi Eghiptul acopere şi **bivşugul** locurilor acelora*. (Cantemir I: 191)
(78) *pentru **bişugul mierii** ce aştepta*. (Cantemir I: 164)

▪ ***De saţiu*** (***din belşug***):

(79) *„Piei de aicea, dzisă, o, jiganie spurcată şi făţarnică, că eu mai mult a-ţi răspunde nici îmi trebuie, nici mi să cade, de vreme ce singură răutatea ta destul îţi răspunde şi fapta carea ai lucrat **de saţiu** în toată lumea o povesteşte*! (Cantemir II: 128)
(80) *de biv şi **de saţiu** a-l sătura*. (Cantemir I: 282)

Cu sens cantitativ (adverbial) este folosit ***toptan***, menţinut în limba actuală în exresia ***cu toptanul***:

(81) *cari s-au vândut **toptan** dumisali Visterului Iordachi Roset*. (Iorga SD 6: 81)

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

3. ***Concluzii***

În textele analizate am înregistrat dispariţia unora dintre sensurile anumitor mijloace de redare a aproximării, existente şi în prezent, dar ca oparatori ai altor tipuri de aproximare. Ne referim la semiadverbul ***mai***, dispărut în limba actuală ca operator al aproximării cantitative, dar menţinut ca atenuator, mijloc de exprimare a proximităţii etc.

Particularităţi demne de semnalat am înregistrat şi în evoluţia fonetică şi în morfologia unora dintre forme.

Astfel, semiadverbului ***cam*** din limba actuală îi corespund în limba veche formele ***ca*** (urmat de o cifră, deci marcă a aproximării numerice) şi ***can/cani*** (urmat de un adjectiv sau un adverb, deci operator al aproximării graduale). Cu alte cuvinte, ţinând cont de notaţia la care am recurs în această lucrare, ***ca*** a evoluat la ***cam*$_1$**, iar ***can/cani*** a devenit ***cam*$_2$**.

Din punct de vedere semantic, observăm evoluţia semantică a unor termeni/expresii: se remarcă o serie de cuvinte care circulă şi astăzi, dar cu alt sens: *calabalâc* (în limba veche, în construcţia ***calabalâc de*** – „mulţime de oameni”, în limba actuală – „catrafuse, bagaje”), ***şleahtă*** în limba veche – „nobilime poloneză”, în limba actuală – sens cantitativ.

SURSE

Cantemir I – Dimitrie Cantemir, 1983, *Istoria ieroglifică I*, Bucureşti, Editura Minerva.

Cantemir II – Dimitrie Cantemir, 1983, *Istoria ieroglifică II*, Bucureşti, Editura Minerva.

Costin – Miron Costin, 1966, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în *Opere alese*, Bucureşti, Editura Tineretului

Iorga SD6 – Nicolae Iorga, 1904, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor, vol. VI. Cărţi domneşti, zapise şi răvaşe, partea a II-a*, Bucureşti, Stabilimentul grafic I. V. SOCECU, Strada Berzei, 59, Editura Ministerului de Instrucţie.

Iorga SD8 – Nicolae Iorga, 1906, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor, vol. VIII. Scrisori de boieri şi negustori olteni şi munteni*, Casa de negoţ sibiană Hagi Pop, publicate cu note genealogice asupra mai multor familii de N. Iorga, Bucureşti, Atelierele grafice SOCEC & Comp.

Neculce – Ion Neculce, 1963, *Letopiseţul Ţării Moldovei, precedat de O samă de cuvinte*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.

Ureche – Grigore Ureche, 1960, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, Editura Tineretului.

DICŢIONARE/VOLUME COLECTIVE

DA/DLR – Academia Română, 1965, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, Socec–Sfetea, Universul, Monitorul Oficial, 1913–1948; serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei Române.

DEX 1996 – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

DLRM 1958 – Dimitrie Macrea (sub directia lui), *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române.

GALR I – *Gramatica limbii române I. Cuvântul*, 2005, Bucureşti, Editura Academiei Române.

BIBLIOGRAFIE

Ciompec, Georgeta, 1985, *Morfo-sintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Dimitrescu, Florica (coord.), 1978, *Istoria limbii române. Fonetică, Morfosintaxă, Lexic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi* (1521−1780), Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Krieb-Stoian, Silvia, 2007, *Aproximativ, ambiguu, nedeterminat sau vag? Tipuri de aproximare în limba română*, în Zafiu, Stan, Nicolae (eds.) 2007: 319−322.

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)

Rosetti, Al., 1968, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
Rosetti, Al., Boris Cazacu, Liviu Onu, 1971, *Istoria limbii române literare. I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva.
Zafiu, Rodica, Camelia Stan, Alexandru Nicolae (eds.), 2007, *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Remarks on the Linguistic Means of Expressing Quantitative Approximation in the Old Romanian Language

The article aims at emphasizing the main differences between the ways of expressing quantitative approximation in the old Romanian and the ones in the actual Romanian. The investigation of some representative texts reveals interesting particularities of the old language in comparison to the actual one. For example, the actual ***cam*** has two different forms in the old language corresponding to its two semantic connotations: a) as a quantifier (followed by a number), it has the form ***ca*** and b) as an intensifier (followed by a verb or by an adjective/adverb): ***can/cani***.

BDD-V811 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:04 UTC)